

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1062

İSLÂM SOSYOLOJİSİ
DENEMELER-II

Prof. Dr. İzzet ER

Son Okuma:
Semahat ÖZGENÇ

ISBN: 978-625-8023-88-6

1. Baskı, Mart 2022, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 17.12.2021
tarih ve 164 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Yayıncı Sertifika No: 48058

BASKI: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde No. 11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

İSLÂM SOSYOLOJİSİ

DENEMELER-II

Prof. Dr. İzzet ER

ÖZGEÇMİŞ

1949'da Ordu-Aybastı'da doğdu. Ortaöğrenimini Tokat İmam-Hatip Okulu ve Tokat Gaziosmanpaşa Lisesinde tamamladı. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü (1973) ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü (1974) bitirdi.

3 yıl imam-hatiplik yaptı. 1977'de Samsun Yüksek İslam Enstitüsünde asistan ve öğretim üyesi oldu. 1984'de Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesine atandı. Aynı yıl "Doktor", 1988'de "Doçent", 1995'de "Profesör" oldu.

1997-2004 yıllarında fakültenin dekanlığını yapan İzzet ER, 2005'de Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı'nda görevlendirildi. 2011-2014 tarihlerinde Fransa Din Hizmetleri Müşavirliği'nin ardından fakülteadaki görevine döndü. 2016'da emekli oldu. Hâlen İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğretim üyesidir.

Eserleri:

- *Sosyal Gelişme ve İslam*
 - *Din Sosyolojisi*
 - *Batıda Din-Devlet İlişkileri (Tercüme)*
 - *Din Hayatının İlk Şekilleri (Tercüme)*
 - *Bugünkü Selefilik (Tercüme)*
 - *Şeyh ve Halife (Tercüme)*
-

İÇİNDEKİLER

■

KISALTMALAR

ÖN SÖZ

KÜLTÜR VE ÇEŞİTLERİ

KÜLTÜR VE ÇEŞİTLERİ	1
A. Kültür Kavramının Tanımı ve Tahlili	1
B. Kültür Çeşitleri.....	5
1. Muhtevası İtibarıyla Kültür Çeşitleri.....	5
a) Maddî Kültür	6
b) Manevî Kültür.....	6
2. İktisap Tarzı İtibarıyla Kültür Çeşitleri	7
a) Millî ve Dinî Mahiyetteki Manevî Değerlerle Beslenen Kültür (Millî Kültür)	8
b) Yabancı Değerlerle Beslenen Kültür	9
KAYNAKÇA	13

KÜLTÜR VE DİN MÜNASEBETİ

KÜLTÜR VE DİN MÜNASEBETİ	15
A. Dinin Kültür ve Kültürel Unsurlara Tesirleri	16
B. Kültür ve Kültürel Unsurların Dine ve Dinî Müesseselere Tesirleri	19
SONUÇ.....	22
DİNLER VE MEDENİYETLER	25
A. Medeniyetin Kelime ve Terim Anlamı	25

DİNLER VE MEDENİYETLER

B. Tarihi Süreçte Medeniyetin Kullanılışı	26
C. Dinler ve Medeniyetler	29
SONUÇ	34
KAYNAKÇA	37

İSLÂMDA EŞİTLİK

İSLÂM'DA EŞİTLİK	39
SOSYOLOJİK AÇIDAN Mİ'RAC	44
A. Mi'rac'ın Arka Planı	44
B. İsrâ ve Mi'rac Olayı	50
SONUÇ	53
KAYNAKÇA	56

TEBLİĞ VE İRŞAT SOSYOLOJİSİ

TEBLİĞ VE İRŞAT SOSYOLOJİSİ	57
KAYNAKÇA	85

GENEL BİBLİYOGRAFYA

GENEL BİBLİYOGRAFYA	87

EKLER

EK-I İSLÂM SOSYOLOJİSİNE BAŞLARKEN	109
A. Dinî Hadise de Sosyal Bir Olay	109
B. Kaynakların Tenkidi	110
C. Fert ve Sosyal Tekâmül	114
D. Muhammed ve İslâm	116
EK-II MEKKE'DE KAPİTALİZM	118
EK-III DİN HÜRRİYETİ	123

KISALTMALAR

■

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a. mlf.	: aynı müellif
Ank.	: Ankara
Ans.	: Ansiklopedisi
At. Ün.	: Atatürk Üniversitesi
A.Ü.D.T.C.F.Y.	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
A.Ü.İ.F.Y.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
Ed. Fak.	: Edebiyat Fakültesi
b.	: bin (oğlu)
bk.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ens.	: Enstitüsü
Fak.	: Fakültesi
H.z.	: Hazreti
İA	: İslâm Ansiklopedisi (MEB)
İ.E.	: İzzet Er
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İFD	: İlahiyat Fakültesi Dergisi
İst.	: İstanbul
İ.Ü.E.F.Y.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
İ.Ü.İ.F.Y.	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları
K.	: Kitap
krş.	: karşılaştırınız
mad.	: maddesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Müt.	: Mütercim
ö.	: ölüm

r.a.	: radiyallahu anh
s.	: sayfa
s.a.s.	: sallallahu aleyhi ve sellem
sy.	: sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
trc.	: tercüme eden
ts.	: tarihsiz
T.T.K.Y.	: Türk Tarih Kurumu Yayınları
t.y.	: tarihi yok
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ün.	: Üniversitesi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
vs.	: ve sair
ve ark.	: ve arkadaşları
Yay.	: Yayınları

ÖN SÖZ

■

Bugün İlahiyat Fakültelerimizde tefsir, hadis, fıkıh, kelim gibi klasik dinî ilimler yanında, Batı üniversitelerinde daha çok din bilimleri adıyla maruf olan dinler tarihi, din sosyolojisi, din psikolojisi gibi bilimler de okutulmaktadır. Ancak bu sonuncular, kamuoyunda, ilahiyat öğrencisi ve hatta bazı öğretim elemanları nezdinde bir türlü kendini kabul ettirememiş ve layık olduğu ilgiyi görememiştir. 17-19 Mayıs 1980’de Ankara’da düzenlenen Türkiye I. İslâmi İlimler Kongresi’nde bir araya gelen sahanın uzmanları benzer şikâyetlerde bulunmuşlar ve sebeplerini tartışmışlardır. Bugün de, aynı ilgisizlik ve İlahiyat Fakültelerinde sıradan lüzumsuz bir ders gibi telakki edilmesinde önemli değişmeler olmasına rağmen yine de layık olduğu desteği ve ilgiyi gördüğünü söylemek zordur. Hatta bir ara müfredattan tamamen kaldırma çabaları da oldu; bazı fakülteler kredi/saat miktarlarını düşürdü.

Bu ilgisizlikte, gereksiz telakki edilmesinde tamamen camiamızı suçlamak doğru olmayabilir. Hemen bu noktada 1985 yılında bir öğrencinin din sosyolojisi dersinde sorduğu şu mealdeki uzun soruyu arz etmek isterim:

“Hocam, diğer bazı bilimlerde olduğu gibi, siz de, din sosyolojisinde, çoğunlukla Comte, Durkheim, Weber, Marx, Wach, Mensching, Le Bras gibi Batılı sosyologlardan ve bizim dışımızda, bize yabancı, belki bize taban tabana zıt sosyolojik bir zeminde yaptıkları araştırmalar ve sonuçlarından bahsediyorsunuz. Fikir ufkumuzu açacağına inandığımız bu derslerde mütemadiyen yabancıları dinlemek, bazen insanı aşağılık duygusuna itebildiği gibi Katoliklerin dinî problemleri, Protestanlığın ahlâkı bir yerde bizi ilgilendirmemektedir. Bunlar bize yabancı. Onun için de din sosyolojisine bir türlü ilgi duymıyoruz, lüzumsuz bir ders olduğuna inanıyoruz. Ayrıca Katoliklerin problemleri, Protestanların ahlâkı meslek hayatımızda bize hiç mi hiç

fayda sağlamıyor. Kültürümüzün ışığında kendi toplumumuzun dinî problemlerini ele alan ilim adamları ve eserleri yok mu?”

Yine 1985 yılında kendisiyle mülakat yaptığımız İlahiyat mezunu bir meslektaşımız da şöyle diyordu: “Toplumumuzun bazı kesimlerinde ‘dinin modası geçmiş olduğu, günümüz meselelerine çağdaş, ilmî anlayış içinde çözümler getiremeyeceği’ kanaati var. Din görevlilerimiz, imamlarımız da hep iman, ibadet ve ahlaktan söz ederek dinin sosyal fonksiyonlarına temas etmiyorlar, böylece zımnen sözü edilen kesimleri doğrulamış oluyorlar. Bizler bu konularda derste dinimizin neler dediğini, ne gibi çözümler getirdiğini görmedik. Modernleşme, sosyal değişme, orta tabaka, kalkınma, sosyal adalet, sosyal refah, sosyal bütünleşme, din-devlet, kültür-medeniyet, aile, yurtdışı işçi çocuklarının dinî problemleri, TV’nin, turizmin dinî hayatımız ve gençlerimizin dinî yaşantısına tesirleri vs. konularında din sosyolojisinin ne gibi tespitleri ve teklifleri olduğunu öğrenmek, bilmek isterdik.”

İmam Hatip Okulunda fikri gelişme dönemimizde, Mevdudî’nin “Kur’an’da Dört Terim”, Seyyid Kutub’un “Din Dedğin Budur”, İslâm’da Sosyal Adalet”, “İstikbal İslâm’ındır”, “Cihan Sulhu ve İslâm”, “Yoldaki İşaretler”, Muhammed Kutub’un “Taklitlerin Çarpışması”, “Yirminci Asrın Cahiliyeti”, Nedevî’nin “Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti?”, Ahmet Gürkan’ın “İslâm Kültürünün Garbı Medenileştirmesi” eserlerini okuyarak yetişmiştik. Sosyoloji bölümünde Sosyoloji Tarihi’nde çeşitli batılı sosyologları ve görüşlerini okurken yukarıda öğrencimizin yaşadığı duyguları aynen yaşadık. Meslektaşımızın beklentilerini biz de bekliyorduk. Fakültede bir öğretim üyesinin bizim dini kültürümüzdeki “iman-amel” mevzuunu andıran “Marx’a inanmak, Marx’ı yaşamak gerekir; kim Marx’a inanıyor, fakat yaşamıyorsa o Marksist değildir.” açıklamaları ve benzeri konuları işleyen kitaplar tahammülümüzü oldukça zorluyordu. Bu durum karşısında, kafam iyice zonklamaya başlamış, fakülteye devam konusunda tereddüde sevk etmiş, hatta ayrılmayı düşünmeye kadar getirmişti. Şehzadebaşı Camii’nde kıldığımız ikindi namazı sonrası Saraçhane başında Unkapanı’na doğru bir kanepeye oturduk, düşünmeye, durumu değerlendirmeye çalıştık. Sonuçta kendi kendimize şu soruyu sorduk: Aynı kürsüde siz olsanız, neler yapabilirsiniz? Bu soru bizi tatmin etti ve sabırla devam ederek fakülteyi bitirmeye, yüksek lisans ve doktora yaparak öğretim elemanı olmaya karar vermemize neden oldu.

Gerçekten batılı sosyologlar, eserlerinde açıkça görüleceği üzere, genellikle kendi sosyal ihtiyaç ve problemlerine sosyal yapılarını göz önüne alarak birtakım çareler aramışlar ve bunlara istinaden birtakım genel değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu gayet tabii bir hadisedir. Zira “Bilimsel araştırma yapan kişiler, ister istemez, belirli bir toprak parçasına yerleşmiş olan belirli bir toplumun üyesidirler.” Evvelce sözünü ettiğimiz kimseler gerçekten sosyolojinin zirvesinde yer alırlar. Fakat tespitlerinin bütün toplumların dinî problemleri ve geçmişleri için doğru ve geçerli olduğunu söyleyebilir miyiz? Hayır. “Her kültür kendi sosyoloğunu kendisi yetiştirmek zorundadır; sosyal bilimci, her şeyden önce içinde doğup büyüdüğü kültür ortamının tercihlerine göre hareket edecektir. Şimdi hangimiz kalkıp da Batı’nın insan ve toplum anlayışını diyelim ki bir Sudanlının veya Hintlinin anlayışı ile her noktada uyuştüğünü iddia edebilir?” Comte, Durkheim, Marx, Weber, Wach, Le Bras vs. bir kültüre, bir tarih şuuruna göre konuşmaktadırlar. Bu itibarla bunların düşünceleri, batılı olmayan toplumların mahallî özelliklerine sadece uzak ve çoğu defa ters düşmüş değil, aynı zamanda, geliştirdikleri sosyolojik teoriler, kuramlar bu toplumların bugün içinde buldukları pek çok problemi izah etmekten aciz ve yetersizdir. Mesela, Batı Avrupa ülkelerindeki istatistiklere dayanan intihar ve intiharın sosyolojik sebebi ile ilgili izahlar Pakistan, Endonezya, Mısır, Türkiye ve benzeri İslâm ülkelerindeki intihar hadiselerini açıklayamaz. Totemizm, Taoizm, Hinduizm ve Hıristiyan kiliselerinin sosyal yapıları ile mezhebi görüş ve uygulamalarına dayanan genel tespitler, diğer toplumların özellikle Müslüman toplumların dinî yapılarını ve uygulamalarını izah edemez.

İslâmoloji ve İslâm sosyolojisinin batılı uzmanları da artık meselelerin farkına varmışlardır. Birtakım inanç, ibadet ve merasimin karşılığı olarak kullanılan “religion” kelimesi Müslüman toplumlardaki dinin tam karşılığı değildir. Millet kavramı gibi birtakım batılı kavramların İslâm âlemine ithali, bu ülkelerdeki karışıklıkların temel sebebidir. Jacques Berque’in, klasik dinlere ait önceki din sosyolojisi araştırmalarının aksine, âdeta yeni bir çığır açarcasına, değişik bir metotla Müslüman toplumların sosyal problemlerini incelemesinin sebebi de budur. Berque’in öğrencisi Jean-Paul Charnay’a bakılırsa, genel din sosyolojisinin tespitleri ve yaklaşım tarzları, daha çok Uzak Doğu dinleri ve diğer dinlerle Hıristiyan toplumlarının inançları, kültürleri ve sosyal yapıları üzerine bina edilmiştir; onlardan oldukça farklı Müslüman toplumların sosyal realitelerine aynen uygulamak mümkün değildir.

Batı'dan gelen bütün kavramların İslâmiyet'in sosyolojik realitesini açıklamak için yetersiz olduğunu belirten Vincent Montell de, konunun çözümü amacıyla, esasen İslâm'ın kendi bünyesinde ahenkli olan zihniyetini ve inanç sistemini araştırmak lazım geldiğine işaret eder. Weber'in İslâm'la ilgili görüşlerini tenkitçi bir tarzda inceleyen Turner, bir "İslâm Sosyolojisi" meydana getirmek maksadıyla, çağdaş teorik sonuçlarla bağlantılı olarak, geniş bir sosyolojik çerçeve içinde İslâm tarihini ve sosyal yapısını aydınlatacak İslâm araştırmalarının gereği üzerinde ısrarla durur. Charnay bu teklife yeni bir boyut daha kazandırır. Ona göre, Müslüman toplumlar inceleme konusu yapılacağı zaman, genel din sosyolojisinin metot ve tekniklerinden istifadeyle, kendi inançları, kültürleri ve sosyal yapıları dikkate alınıp yeni metot ve teknikler geliştirmek suretiyle incelenmelidir; çünkü metotlar çeşitli inançlara, kültürlere ve toplumlara göre değişirler. Herhangi bir sosyokültürel ünitenin incelenmesinde kullanılan bir metodu, her zaman başka birisi için başarı ile uygulamak mümkün değildir. Kendisinin "Sociologie religieuse de l'Islam"ı (İslâm'ın Dinî Sosyolojisi) böyle bir denemedir.

Batı, bugün yeterli olmamakla birlikte, 1933'de Ruben Levy ile başlayan önemli miktarda İslâm Sosyolojisiyle ilgili eserlere sahip bulunmakta, hatta "İslâm-Müslüman Sosyolojisi" seminerleri, kolokyumları düzenlemektedir. Türkiye ve diğer İslâm ülkelerinde, İslâm inancını, kültürünü ve sosyal yapısını, tarihî gelişim seyri içinde, genel olarak metodik ve sistematik tarzda inceleyen çeşitli araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunları takdir ettiğimizi ve bunlara yenilerinin eklenmesi icap ettiğini, hatta tespitlerinin İlahiyat Fakültelerinde okutulmakta olan din sosyolojisi derslerine yansımaları gerektiğini bilhassa belirtmek gerekir.

Batı'da gelişen genel ve özel din sosyolojisinin umumî yaklaşım ve tespitleri, esasen bizim kültürel yapımızdan apayrı bir sosyolojik ortamda yapıldıkları ve onun izlerini taşıdıklarından, öğrencimizin ve bazı ilahiyatçılarımızın ilgisizliğini normal karşılamak gerekir. Çünkü insan daha ziyade kendisine ait olan veya kendi problemlerini konu edinen şeylere ilgi duyar. Kendisini ilgilendirmeyen açıklama ve yorumlara mesafeli durur. Hemen bütün ilahiyatçıların disiplinimizin verilerinden faydalanmak istemeyişinin esas sebebi belki bu olmalıdır. Binaenaleyh, meslektaşlarımızın din sosyolojisinin tespit ve sonuçlarından faydalanmasını istiyorsak, bu ilim dalındaki kimlik krizini

gidermek ve ona yerli bir kimlik kazandırmak, kendi medeniyet ve kültürümüzün boyasıyla boyamak mecburiyetindeyiz.

Takdim ettiğimiz bu “*İslâm Sosyolojisi – Denemeler*” kitabı, 1980’lerden beridir aynı duyguyu yaşayan ve zihni hep bununla meşgul olmuş bir kişinin benzer özlem ve fikri mantalitesinin bir sonucudur. Allah Rahmet eylesin, danışman Hocam Prof. Dr. Âmiran Kurtkan Bilgiseven’in rehberliğinde ve onun önerisiyle “Sosyalleşme, Sosyal Gelişme ve Sosyal Tekâmül Açısından İslâm Esaslarının Tahlihi” konulu tezi hazırlamıştık. İlk bildirimizi de, 21-23 Ekim 1987’de Samsun’da düzenlenen Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Sempozyumu’na “İlahiyat Fakültelerinde Nasıl Bir Din Sosyolojisi Öğretimi?” başlığıyla sunmuştuk. Kıdemli hocalarımızdan bazıları ile bir kısım Din Bilimleri alanında çalışma yapan arkadaşlarımız, İslâmî unsurlara yer verilmeyişini tenkidimizi “ideolojik davranmak” ve “objektif olmamak” olarak değerlendirmişlerdi. Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Sempozyumu’na katılan bir kısım hocalar da tebrik etmişler, hatta bazıları “çok güzel, böyle olmalı” diye ısrarla devam edilmesini tavsiye etmişlerdi. Ayrıca söz konusu arkadaşlarımızdan biri bir vesileyle Paris’e gittiğinde kütüphanelerde onlarca İslâm Sosyolojisi makalesi ve kitaplarını gördüğünden söz etti ve bana bunlara ulaşmamız gerektiği tavsiyesinde bulundu. Yolumuzdan şaşmadık. Bu vadideki araştırmalar daha sonraları cahili toplumdan İslâm toplumuna geçişin sosyolojik temel unsurlarının ele alındığı “Çağımızın İnanmış İdeal İnsan Tipinin Yetişmesine İslâmî Yaklaşım”, “Sosyo kültürel Yönüyle Hicret”, “Muhacirlerin Medine’ye İntibak Problemleri ve Çözümleri” vs. çalışmalarla giderek zenginleşti. Bunların önemli bir kısmı ve Batı’dan yaptığımız bazı tercüme makaleler “Din Sosyolojisi-Makaleler” adıyla akademik camianın istifadesine sunuldu(1998 ve 2008). Bilahare Gazi Üniversitesi’nin düzenlediği 3 Mart 1924 Kanunları ve Günümüze Yansımaları Sempozyumu’na (Şubat 2007) sunduğumuz “Din Devlet İlişkileri ve Diyanet İşleri Başkanlığı” adlı tebliğ ile Koronavirüs-19 salgını döneminde “İnsan”, “İnsan ve Toplum”, “Tebliğ ve İrşat Sosyolojisi”, “Kur’an’da Aile Kurumu”, “Kur’an’da Siyaset Kurumu” kısımlarını (yaklaşık 90 sayfa) kaleme almak nasip oldu. Son iki çalışmanın Kur’an’da diye isimlendirilmesi projedeki isme binaen verilmiştir. Bize Kur’an yeter anlayışıyla kesinlikle ilgisi yoktur. İnşallah ilerde İslâm Medeniyet ve Kültürünün ikinci temel kaynağı Sünnet kisvesine de bürünecektir. Şimdi bunlar, tezimizden bazı kısımları kısaltarak almak suretiyle, son çalışmalar da dâhil olmak üzere, yeni bir tertip ve düzenleme ile “*İslâm Sosyolojisi – Denemeler*” adıyla iki ciltte bir araya

toplandı. Birinci ciltte genel olarak İslâm sosyolojisi, din, toplum ve insan ilişkisi konuları ile toplumsal kurumlar (aile, siyaset) ve din münasebeti, sosyal değişme, sosyal gelişme ve sosyal tekâmül kavramları İslâm prensipleri çerçevesinde yorumlandı.

İkinci ciltte kültür, medeniyet ve din ilişkisi ile hicret, miraç olayları yanısıra İslâm kültürünün aktarılması ve yayılması faaliyeti demek olan irşat ve tebliğ konuları sosyolojik olarak ele alındı. Dinler ve Medeniyetler başlığıyla klasik medeniyet anlayışı yeniden ele alındı ve İslâm Medeniyet düşüncesiyle uyumlu olarak farklı bir bakış açısı takdim edilmeye çalışıldı.

İsim meselesi ülkemizde hâlen tartışılmakta olan bir konudur. İslâm Sosyolojisinin imkânı ve imkânsızlığı, İslâm Sosyolojisi arayışı, Kur'an Sosyolojisi, Sünnet Sosyolojisi vb tartışmalar devam etmektedir. Kanaatimize göre bunlar zamanla mecrasına oturacak ve Batı'da geliştiği gibi İslâm Sosyolojisi adıyla anılacaktır. Onun için biz çalışmamıza "Denemeler" diyoruz, çünkü söylediklerimizin tek doğru, tek hakikat olduğu düşüncesinde değiliz. Bu bakımdan değerlendirme ve yorum hatalarımız akademik usuller çerçevesinde tarafımıza bildirildiği takdirde çok memnun olacağımızı özellikle vurgulamak arzusundayız. Değerli meslektaşlarımız kendi birikimlerine göre çok güzel tespit ve değerlendirmelerini havi çalışmalarla bu tür araştırmaları zenginleştirmişlerdir. Kendilerini tebrik ederken daha yeni eserlerinin beklendiğini, zaman içinde bu çalışmaların tespit ve değerlendirmelerinin İlahiyat ve İslâmi İlimler Fakülteleri müfredatına yansımalarını icap ettiğini, Din Sosyolojisinin o vakit daha fonksiyonel olacağı, öğrenci ve meslektaşlarımızın ilgisini toplayacağını bilhassa belirtmek isteriz.

Bu vesileyle bizi bu konularda teşvik eden, yol gösteren hocalarımızdan vefat edenlere Allah rahmet eylesin, mekânları cennet olsun diyerek minnet ve şükranla anarken yaşayan hocalarımıza, denemelerin neşrine katkı sağlayan ve vesile olan yayınevimize saygılarımızı ve teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Denememizin hayırlara vesile olması temennisiyle çalışmak bizden, tevfik Allah'tandır.

Prof. Dr. İzzet Er

Bursa - 2021